

Тенденции в структурата на входящите преки чуждестранни инвестиции в българската икономика

Милен Велушев*

Резюме: В статията се разглежда въпросът за ролята и значението на макроикономическия анализ на входящите преки чуждестранни инвестиции откъдето хомогенния агрегат – като потоци, финансиращи различни икономически дейности. Целта е да се открият особеностите в структурата на ПЧИ, както и промените, които настъпват в нея през периода, за който разполагаме със статистически данни. Така могат да се определят тенденции, които да доведат до промяна, повишаване на ефективността на експортната специализация на България, до технологично усложняване на произвежданите стоки и услуги с цел добавяне на повече стойност и отпук – чрез адекватна икономическа политика, до повишаване на националното благосъстояние.

Ключови думи: Входящи преки чуждестранни инвестиции, национална конкурентоспособност, експортна специализация.

JEL: F14, F21, F43.

Обикновено, когато се разглеждат преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) от макроикономическа гледна точка – като фактор за икономическия растеж, те се изучават като хомогенна група. Не се отделя в необходимата степен внимание

на факта, че преките чуждестранни инвестиции навлизат в различни сектори на икономиката, в различни производства, с различна добавена стойност и с различен инвестиционен хоризонт. И че съответно и приносът им за растежа е различен. Факт е, че ПЧИ не са тъждествени дори и само защото, при равни други условия, очакваната възвръщаемост като цена за поетия риск е величина, зависеща от склонността на инвеститора да поема риск. Така се губи важна информация за способността на националната икономика да управлява процеса на привличане на ПЧИ с цел развитието си.

За да се ориентираме в проблема, ще разгледаме статистическите данни за потоците входящи ПЧИ като абсолютни суми. Така ще добием представа за отраслите, формиращи висока добавена стойност, от гледна точка на чуждестранните инвеститори. Това ще ни помогне да разберем мотивите им за инвестиране, а отпук и начините за усъвършенстване на инвестиционната политика и политиката на привличане на чужди инвестиции на страната ни.

Нека първо направим едно уточнение: за последните десетилетия българската икономика претърпя качествено изменение, което засегна и системата за статистическа отчетност. Това се вижда и по качеството на статистиката за входящите ПЧИ, публикувана от БНБ. Така например данните за 1996 г. и 1997 г., с които за-

* Милен Велушев е докторант в катедра „Икономика“ на Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, e-mail: mvelushev@abv.bg

Финанси и инвестиции

почва статистиката за ПЧИ, представят само агрегата „общо ПЧИ“, тоест това е единствената сравнима със статистиката за последващите периоди информация. Въпреки това, събраните статистически редове са достатъчно дълги, за да очертаят характерни тенденции.

Структура на ПЧИ

Преди да пристъпим към анализа по дейности на чуждестранните преки инвестиции в нашата икономика, нека най-напред да погледнем какво е характерно за общите потоци на входящите ПЧИ за целия времеви период.

Период	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Общо	137.3	570.2	605.1	866.0	1103.3	903.4	980.0	1850.5	2735.9	3152.1
Здравеопазване и социални дейности			-0.1	-0.3	0.1	-0.1	0.4	-0.1	0.4	1.2
Финансово посредничество			168.7	103.0	17.7	137.6	136.8	432.4	236.1	667.3
Други дейности, обслужващи обществото и личността			0.6	-0.7	17.2	7.4	33.4	22.2	7.5	19.5
Преработваща промишленост			220.9	460.6	551.9	289.5	76.8	516.3	435.7	868.2
Хотели и ресторанти			18.4	22.2	10.7	19.4	8.8	24.7	26.3	52.4
Операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнесуслуги			38.0	42.6	146.0	14.2	63.6	163.1	215.6	533.8
Образование			-0.1	-0.3	1.7	4.9	4.7	2.6	0.0	-0.6
Транспорт, складиране и съобщения			16.8	17.5	20.1	243.3	229.0	153.6	426.5	-108.7
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода			2.0	-4.9	-15.6	3.0	73.3	7.7	670.8	308.5
Рибно стопанство			0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.7	0.1
Строителство			2.9	21.5	29.2	19.3	35.7	4.6	81.7	171.6
Некласифицирани			1.8	60.8	34.0	23.3	49.2	67.6	113.0	16.2
Селско, ловно и горско стопанство			7.8	2.2	0	0.6	1.5	2.2	5.6	9.5
Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството			127.5	142.2	283.9	135.6	255.4	434.9	496.5	576.9
Добивна промишленост			0.0	-0.3	6.4	5.4	11.3	18.7	17.5	36.3
Държавно управление и отбрана; задължително обществено осигуряване										

Финанси и инвестиции

Период	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо	6221.6	9051.8	6727.8	2436.9	1151.2	1330.2	1480.5	1092.4
Здравеопазване и социални дейности	0.8	4.6	2.2	0.8	-10.6	-3.6	6.4	0.4
Финансово посредничество	827.5	2175.1	1679.9	681.2	202.8	257.2	-181.1	-64.3
Други дейности, обслужващи обществото и личността	65.3	90.5	58.1	-23.0	-45.9	140.8	-10.4	48.2
Преработваща промишленост	1078.6	1057.9	628.4	-219.8	541.8	283.5	-6.7	188.5
Хотели и ресторанти	103.2	167.6	99.2	57.7	51.7	141.2	36.5	-9.9
Операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнесуслуги	1800.5	2597.9	2094.1	527.6	-16.0	-251.8	25.8	-44.1
Образование	0.1	0.8	0.6	0.3	0.7	0.9	0.1	0.0
Транспорт, складиране и съобщения	448.4	255.8	-269.5	271.4	57.9	203.1	253.5	412.2
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода	352.4	280.1	238.1	307.3	324.6	450.7	479.2	64.7
Рибно стопанство	0.0	0.0	0.2	1.1	0.1	5.6	1.8	0.1
Строителство	501.0	815.1	611.6	278.1	110.2	-90.5	330.8	19.1
Некласифицирани	28.8	159.6	194.9	83.1	88.7	-8.9	89.6	159.5
Селско, ловно и горско стопанство	27.8	71.8	59.6	23.5	0	13.5	12.8	-8.6
Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството	966.0	1313.1	1328.6	402.1	-190.5	38.1	421	215.9
Добивна промишленост	21.4	61.9	1.7	45.6	35.7	150.4	21.2	110.8
Държавно управление и отбрана; задължително обществено осигуряване		0.0		0.0				

Източник: www.bnb.bg (м. декември 2013 г.)

Съдейки по представените в таблица 1 данни за динамиката на входящите ПЧИ за времето от 1996-98 до 2013 г., отчетливо се открояват два отделни периода:

Първият е този, който се характеризира с почти постоянен висок прираст на годишните потоци ПЧИ, като неговият връх и своеобразен край е 2007 г. – годината на присъединяване на България към Европейския съюз.

Вторият период започва от 2008 г. – началото на световната икономическа

криза. Това е и първата година след дълга поредица на постоянен висок ръст, в която общо входящият поток ПЧИ отбелязва значителен спад в сравнение с предходната година. Общо взето, този втори период – 2008-2013 г., се отличава с високо, шесткратно намаление между годишния нетен обем ПЧИ, влязъл през първата, и този, влязъл през последната година. А от официалната информация за първите седем месеца на 2014 г.¹ личи, че въпросният втори пери-

¹ Според прессъобщение на БНБ за състояние-

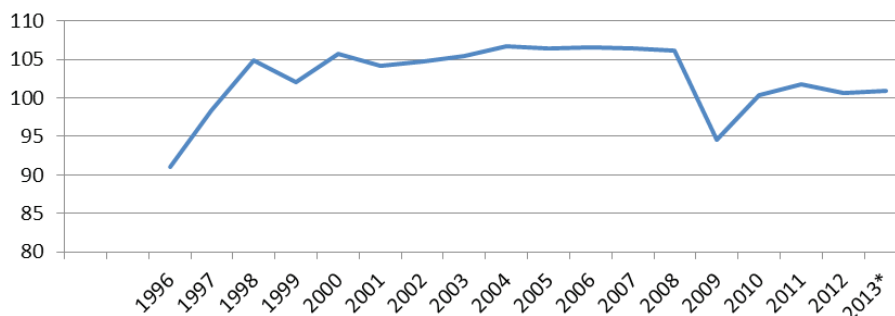
ог на ниски входящи обеми ПЧИ все още не е приключил.

Двата периода в динамиката на ПЧИ отчетливо се различават и когато се сравни средногодишният темп на прираст на тези инвестиции. Данните сочат, че в интервала 1998-2007 г. средногодишният темп на прираст на входящите ПЧИ е 35 %, докато в интервала 2008-2013 г. има средногодишен спад от 29 %².

Очертаните два периода в динамиката на входящите ПЧИ са дали и своето отражение като един от факторите за измене-

ние на физическия обем на БВП на България. Ако разгледаме изменението на физическия обем на БВП на България, който, както знаем, зависи от нормата на инвестиране – съгласно модела на икономическия растеж на Солоу – Суон, ще видим, че както ускореният ръст на БВП у нас през периода до 2007 г. се съпровожда от постоянно нарастващи потоци ПЧИ, така и незначителният ръст на БВП през периода 2008-2013 г. се съпровожда от намаляващ обем на входящите потоци ПЧИ (вж. фигура 1).

Брутен вътрешен продукт

Фигура 1. Индекси на физическия обем на БВП – (Разходи за крайно използване - национално ниво) към предходна година

Източник: Национален статистически институт – <http://www.nsi.bg/>

Фактът, че през 2008 г. все още се наблюдава прираст на физическия обем на БВП при намалял поток на входящи ПЧИ, не променя казаното. Защото има основание да смятаме, че този прираст е следствие от закономерен времеви лаг между влизането на ПЧИ в икономиките на страните

домакини и ефекта, който те започват да оказват върху БВП. Напълно естествено е съществуващият обем инвестиции през последната година на първия период (2007) да се отрази положително на ръста на БВП през първата година на втория период (2008).

Нека сега задълбочим анализа, като навлезем в структурата на входящите ПЧИ, индивидуализирани по икономически дейности, за да проверим за открояващи се тенденции в нейното изменение.

От приведените в статията статистически данни се вижда, че първоначално ПЧИ започват да навлизат в българската икономика главно като инвестиции във фи-

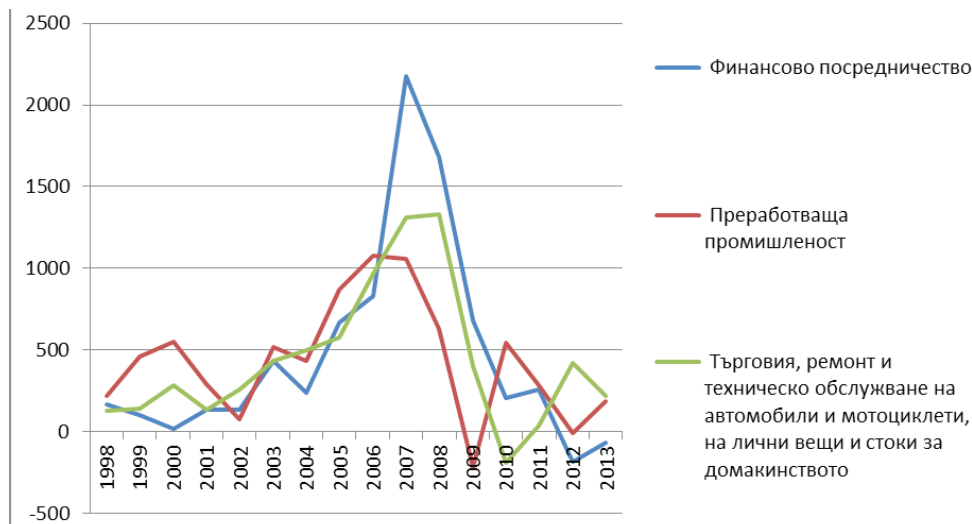
то на платежния баланс към м. юли 2014 г., достъпно на ел. страница на БНБ, обемът на входящите ПЧИ за януари – юли е 825,3 млн. лв. http://www.bnb.bg/PressOffice/POStatisticalPressReleases/POPRBalancePayments/201407_S_BOP_PRESS_BG

² Средногодишните темпове за периодите 1998-2007 г. и 2008-2013 г. са изчислени по формулата $\bar{y} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n y_i}$, където y_i е годишният прираст за всяка година от дадения период в сравнение с предходната.

Финанси и инвестиции

нансовото посредничество, преработващата промишленост и търговията с вещи за домакинствата. Нетните годишни по-

тоци в абсолютни суми могат да се видят на фигура 2.

Фигура 2: Нетни входящи ПЧИ (в млн. евро)

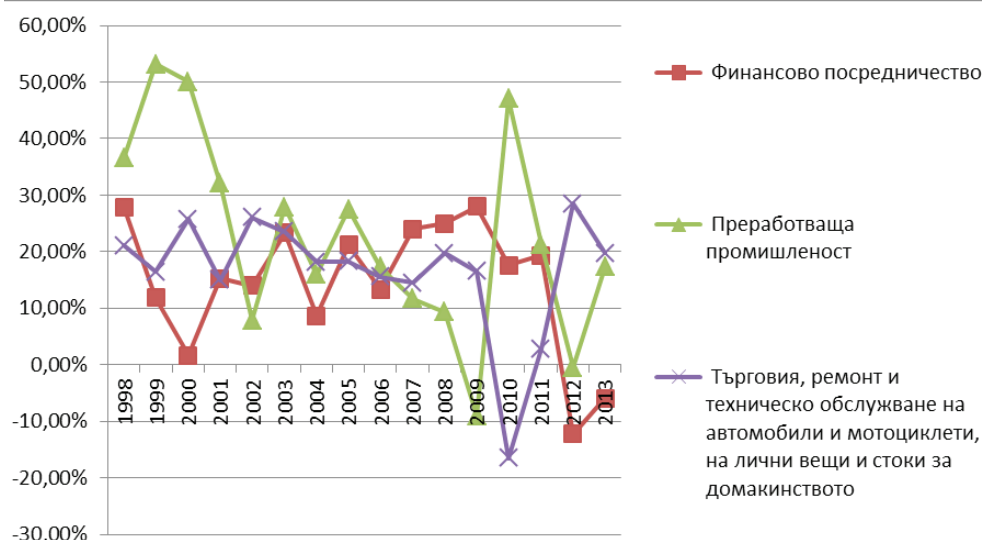
Източник: БНБ

Вижда се, че ПЧИ в преработващата промишленост имат по-различна динамика от тази на преките инвестиции в останалите два сектора във времето от 1998 г. до 2002 г. Това преди всичко се дължи на ускорената касова приватизация, извършвана от правителството между 1998-2001 г., и на последвалото забавяне в темпа на приватизация заради настъпили политически промени и приключили ключови приватизационни сделки³. Между 2003 и 2007 г., ПЧИ в преработващата промишленост са се присъединили към стремителния ръст на ПЧИ в останалите два отрасли, като при това и трите потока са постигнали многократно увеличение: в периода 1998-2007 г. – петкратно при ПЧИ в преработващата промишленост, и над десетократно

при ПЧИ в търговията и финансовото посредничество. В периода 2008 г.- 2013 г., обаче и трите потока намаляват, като в някои години са стигали дори отрицателни стойности. Важно е да се отбележи още, че постигнатите обеми през втория период не надвишават годишните обеми от 2003-2004 г. и от годините преди тях, а потоците им са спорадични и не очертават ясната тенденция към покачване, която е характерна за първия период.

На пръв поглед сравнително сходната динамика на потоците ПЧИ в трите отрасли като че ли води до заключението, че те имат и сходна привлекателност за чуждестранните инвеститори. Но погледнем ли на нещата от гледището на структурата на входящите ПЧИ, представена като относителен дял на входящите ПЧИ в отделните отрасли от общо входящите ПЧИ, нещата изглеждат по-различно. (Вж. фигура 3)

³ Повече за периода, когато ПЧИ навлизат главно чрез приватизационни сделки, както и за наблюдаваната хетерогенност, зависеща от страната на произход, в Petrapov, 2003.

Фигура 3. Нетни входящи ПЧИ (относителен дял от общо нетни входящи ПЧИ)Източник: БНБ
Източник: БНБ

Прави впечатление фактът, че за периода 2003-2006 г. входящите ПЧИ в преработващата индустрия и финансовото посредничество – като пропорция от общо входящите ПЧИ, са следвали обща тенденция и са поддържали константна пропорция. В това време входящите ПЧИ в търговията – като дял от общия поток ПЧИ, бележат лек спад. В периода 2006-2008 г. входящите потоци в преработвателната промишленост, за разлика от тези, насочени към финансовото посредничество, заемат все по-малък дял, за да се стигне до нетен отлив през 2009 година. Нарастването на дела на ПЧИ в преработващата промишленост през следващата 2010 г. е съпроводено със значително намаляване на дела на ПЧИ в търговията и сравнително по-малко намаляване на дела на ПЧИ във финансовото посредничество. Това увеличение обаче е краткосрочно. Относителният дял на ПЧИ в преработващата промишленост, заедно с този на ПЧИ във финансовото посредничество, спада през 2012 г., като и двата се опитват да се възстановят през 2013 година.

Данните за периода 2008-2013 г. се отличават и с това, че има известно нарастване на ПЧИ в други два отрасли – производството на електроенергия и транспорта. Това става за сметка на дяловете на входящите във финансово посредничество, търговия и преработвателна промишленост ПЧИ, които доминират през първия период (1998-2007 г.).

Сега да погледнем на структурата на ПЧИ от страната на вливането им в търгуемия и нетъргуемия сектор на икономиката. От таблица 1 е видно, че в абсолютна стойност входящите ПЧИ в преработващата индустрия, където е съсредоточено производството на търгуемите стоки, тези инвестиции са с връх през 2006 г. и дъно през 2009 година. За целия разглеждан статистически ред обаче техният дял в общо входящите ПЧИ отбелязва спад: от около 50 % през 1999 и 2000 г. до около 20 % в по-голямата част от двата разглеждани периода⁴ – първия на икономически растеж,

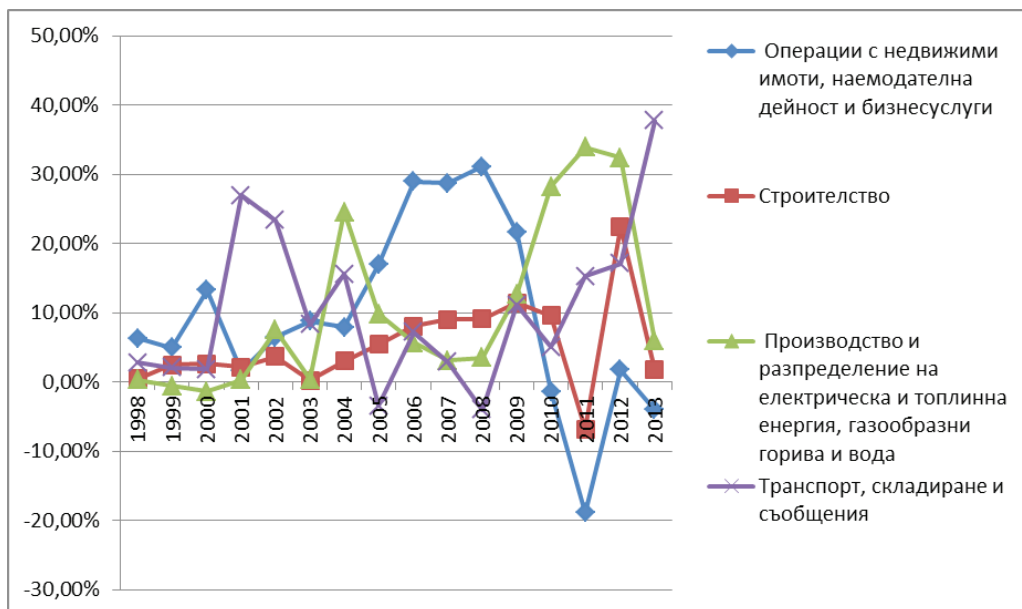
⁴ Изключение прави 2010 г., когато ПЧИ в преработващата промишленост достига 47% – не толкова, за-

Финанси и инвестиции

и втория – на криза. Този факт говори, че по отношение вида произвеждани стоки и услуги, в смисъл на търгуеми и нетъргуеми, в структурата на входящите ПЧИ се очертава тенденция на увеличаване на ПЧИ в производството на нетъргуеми стоки и услуги, предназначени изключително за вътрешния пазар на България. Доминиращото предназначение на стоките и услугите за вътрешния, а не за външния пазар е обусловено най-вече от следните две важни събития – присъединяването на България към Европейския съюз и началото на световната икономическа криза, съчетана с ръст на цените на ресурсите.

По-конкретно, първото събитие – присъединяването към ЕС, както и постоянно растящите цени на недвижимите имоти в световен мащаб, е причината във времето 2006-2008 г. над 40 % от влизащите ПЧИ да се насочат към дейности, ориентирани към засиленото вътрешно потребителско търсене, включително на недвижимата собственост и строителство.

Второто е причината за общия отлив на ПЧИ от традиционно, според статистиката, привличащите ПЧИ отрасли и високия дял на чуждестранни преки инвестиции в ресурсоемки отрасли като производството на електроенергия и транспорта.

Фигура 4. Относителен дял на входящи ПЧИ в избрани отрасли към общо входящи ПЧИ

Източник: БНБ

Нека сега видим промените в структурата на ПЧИ от гледна точка на насищането на инвестираните отрасли с входящ капитал. Информацията, която се използва

щото обемът му е необичайно висок, колкото, защото потоците ПЧИ в останалите икономически дейности са ниски.

ва тук, е на Националния статистически институт. Във връзка с тази информация трябва да внесем две технически уточнения: Първо, че публикуваните данни за натрупаните ПЧИ в нефинансовите икономически дейности за годините 2000-2006 г. са в щатски долари, а от 2007 г. насам да-

ните са в евро. Второ, класификаторът на икономическите дейности е променян няколко пъти през последното десетилетие, за да отрази промените в секторната структура и по-специално – нарастването на значението на третичния сектор за икономическото развитие.

Най-значимата промяна е преминаването от НКИД 2003 към КИД 2008. Тези две особености правят трудна сравнимостта в абсолютни обеми между различните групи данни. Налице е период 2000-2006 г., за който се използва НКИД 2003 и данните за него са деноминирани в щ. дол.; следва 2007 г., за която е използван НКИД 2003, но валутната единица е евро; и накрая съществува интервала 2008-2012 г., за който се използва КИД 2008, отново с валутна единица

евро. При това състояние на информацията е коректно да направим изчисления и да представим данни само за прираста на натрупаните ПЧИ в нефинансовите икономически дейности и само за периоди, за които данните са сравними.

И така, за да преодолеем проблема с различните класификатори на икономическите дейности и различните валутни единици, ще разгледаме годишното натрупване на ПЧИ поотделно за периодите 2001-2006 г. (данни за натрупването през 2000 г. не са представени поради липса на такива за 1999 г.) и 2009-2012 г. (данни за 2008 г. не са представени поради горепосочения проблем със съвместимостта на данните от 2007 г.):

Таблица 2. Прираст на ПЧИ с годишно натрупване за периода 2001 -2006 г.

Икономически дейности (А31)	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Общо за страната	29.8%	38.9%	43.5%	38.8%	31.7%	34.9%
Селско, ловно и горско стопанство	17.5%	89.6%	6.9%	196.3%	4.0%	-3.4%
Рибно стопанство						
Добив на енергийни суровини						
Добив, без добива на енергийни суровини	11.8%	71.6%				
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	6.5%	11.1%	19.6%	9.5%	17.1%	14.4%
Производство на текстил и облекло	63.9%	22.1%	48.1%	36.8%	9.5%	27.8%
Производство на обработени кожи без косъм и изделия от тях	9.9%	-3.2%	52.9%	6.2%	47.5%	-45.5%
Производство на дървен материал и изделия от него, без мебели	1.4%	44.6%	121.4%	49.0%	10.6%	3.7%
Производство на хартия и картон; издателска дейност				10.7%	20.4%	-18.3%
Производство на кокс, рафинирани нефтопродукти и ядрено гориво			936.2%	102.4%	101.4%	
Производство на химични вещества, продукти и влакна	0.2%	86.5%	40.1%	3.9%	-10.3%	43.7%
Производство на изделия от каучук и пластмаси	4.8%	52.9%	73.8%	16.0%	43.4%	30.7%
Производство на продукти от други неметални минерални суровини	12.3%	2.9%	17.7%	44.2%	26.1%	41.9%
Металургия и производство на метални изделия, без машини	81.9%	1.3%	52.9%	34.8%	56.5%	11.6%

Финанси и инвестиции

Производство на машини и оборудване, без електро-, оптично	15.9%	35.0%	11.2%	15.6%	25.5%	30.7%
Производство на електро-, оптично и друго оборудване	67.2%	20.9%	56.5%	-7.8%	23.6%	24.0%
Производство на превозни средства	76.7%	73.1%	-12.0%	-14.3%	-15.4%	
Преработваща промишленост, н. г.	300.2%	-19.9%	66.2%	24.5%	12.4%	53.0%
Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода	17.4%	416.2%	282.8%	17.4%	105.2%	123.8%
Строителство	11.4%	-26.3%	38.9%	22.5%	75.7%	221.8%
Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството	32.5%	16.4%	47.3%	26.2%	26.7%	24.5%
Хотели и ресторанти	77.5%	5.4%	42.7%	19.7%	19.8%	24.9%
Транспорт, складиране и съобщения	48.3%	94.1%	10.0%	106.1%	10.2%	36.1%
Операции с недвижими имоти и бизнес услуги	31.8%	78.0%	26.1%	42.1%	62.2%	53.7%
Образование		381.0%	41.9%	-41.7%	-9.4%	
Здравеопазване и социални дейности						-16.2%
Други дейности, обслужващи обществото и личността		79.3%	72.4%	29.9%	36.0%	80.5%

Източник: Собствени изчисления, базирани на данни, публикувани на www.nsi.bg

От данните в таблица 2 е видно, че периодът 2001-2006 г. е период на силен ръст общо на ПЧИ, с годишен прираст на натрупаните инвестиции средно над 30 %. Прави впечатление обаче, че някои от инвестициите в преработвателната промишленост и по-специално в отраслите от леката промишленост (без храна и напитки) показват забавяне на темпа на прираст в края на същия този период. Това важи за производството на текстил и облекло, обработени кожи, гървен материал и хартия, производството на каучук и пластмаси, металургията. Останалите – като

производството на кокс и на рафинирани нефтопродукти, на химически продукти, на продукти от неметални суровини, на енергия, поддържат ръста си. При това за тях е характерно, че или са базирани на суровини с растящи цени като цените на нефта, или не са имали висок прираст още в началото на периода, например перото „Производство на машини и оборудване (без електропроизводство, оптично производство)“. В същото време строителството и операциите с недвижими имоти регистрират засилен темп на растеж и показват как се променя структурата на ПЧИ.

Таблица 2 (продължение). Прираст на ПЧИ с годишно натрупване за периода 2009-2012 г.

Икономически дейности (A38)	2009	2010	2011	2012
ОБЩО ЗА СТРАНАТА	6.55%	8.18%	-2.12%	1.40%
Селско, горско и рибно стопанство	-29.41%	11.33%	7.94%	15.93%
Добивна промишленост	137.76%	5.91%	17.60%	26.06%
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	7.93%	17.71%	-3.46%	8.11%
Производство на текстил, облекло, обувки и други изделия от обработени кожи без косъм, обработка на кожи	-21.77%	-2.49%	2.20%	-61.33%

Производство на дървен материал, хартия, картон и изделия от тях (без мебели); печатна дейност	-28.61%	33.93%	-19.98%	2.80%
Производство на кокс и рафинирани нефтопродукти				
Производство на химични продукти	-10.53%	7.25%	-4.33%	-5.09%
Производство на лекарствени вещества и продукти				
Производство на изделия от каучук, пластмаси и други неметални минерални суровини	10.91%	0.77%	-1.00%	17.65%
Производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване	-27.91%	55.33%	45.98%	-2.19%
Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти	-1.94%	12.41%	25.07%	15.47%
Производство на електрически съоръжения	16.45%	29.31%	-8.85%	9.97%
Производство на машини и оборудване , с общо и специално предназначение	-19.19%	16.73%	24.29%	7.56%
Производство на превозни средства	8.59%	-5.96%	49.80%	19.81%
Производство, неклафицирано другаде; ремонт и инсталиране на машини и оборудване	15.57%	-8.25%	9.24%	22.15%
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	17.32%	29.35%	-4.83%	26.90%
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	27.63%	-2.81%	1.80%	6.70%
Строителство	10.07%	4.63%	-39.74%	17.66%
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	-6.70%	25.23%	-6.65%	11.81%
Транспорт, складиране и пощи	6.29%	16.45%	24.95%	11.09%
Хотелиерство и ресторантьорство	12.60%	19.49%	20.89%	8.54%
Издателска дейност, създаване на аудио-визуални произведения, радио-и телевизионна дейност	-63.85%	10.44%	-53.92%	94.82%
Далекосъобщения	-2.52%	-18.41%	-12.70%	-28.69%
Деятности в областта на информационните технологии и информационни услуги	0.91%	27.30%	27.40%	20.75%
Операции с недвижими имоти	36.39%	-7.07%	-5.53%	-8.59%
Юридически, счетоводни, архитектурни и инженерни дейности, технически изпитания и анализи; консултантски дейности по управление	-7.96%	6.84%	16.05%	-21.07%
Научноизследователска и развойна дейност				
Рекламна и ветеринарномедицинска дейност; други професионални дейности				
Административни и спомагателни дейности	22.85%	20.50%	20.45%	1.36%
Образование	166.52%	-18.47%	53.71%	6.00%
Хуманно здравеопазване				
Медико-социални грижи с настаняване и социална работа без настаняване				
Култура, спорт и развлечения	13.99%	-13.82%	-3.01%	0.39%

Източник: Собствени изчисления базирани на данни, публикувани на www.nsi.bg

Финанси и инвестиции

През втория период (данните за 2009-2012 г.) виждаме възстановяване на положителния прираст на ПЧИ в селското стопанство, добивната промишленост, както и в някои от отраслите на преработващата промишленост, напр. производството на основни метали, метални съоръжения, машини с общо и специално предназначение, както и производството на компютърна и комуникационна техника. Наблюдава се стабилен прираст в производството на енергия, хотелиерство и ресторантьорство и в административни и спомагателни дейности. Забележим е намаляващият прираст на строителството и отрицателният в операциите с недвижими имоти.

Като обобщение на разгледаните данни за ПЧИ по икономически дейности можем да отбележим, че за разлика от тенденцията през първия период 1998-2007 г., в периода 2009-2012 г. се наблюдава възстановяване на привлекателността на първичния и вторичния сектор на икономиката, тоест секторите, произвеждащи търгуеми стоки и услуги, за сметка на третичния, където са концентрирани нетъргуемите стоки и услуги.

Тук е мястото да повдигнем въпроса за привлекателността на българската икономика. Фактът, че в страната влизат ПЧИ, означава че България предоставя определени L-предимства⁵, спомагащи фирмените конкурентни предимства на чуждестранните инвестиции. Проблем от гледна точка на икономическата политика е идентификацията на тези L-предимства. Важен е и производният въпрос за ролята на ПЧИ за повишаването на конкурентоспособността на икономиката – както като цяло, така и по отрасли.

Нивото на националната конкурентоспособност е тясно свързано с експортната специализация. Известно е, че експортно ориентиранията производства са организи-

рани главно от хетерогенни фирми, чиито разходи за единица продукция са различни от тези на останалите производители в отрасъла⁶. По експортната специализация можем да направим заключение до каква степен е способна икономиката, чрез съществуващите и развиващи се конкурентни предимства, да спомага за създаването и привличането на такива хетерогенни фирми. По правило хетерогенните фирми износители са по-големи, капитало- и технологично интензивни, заплащат по-високи възнаграждения за труд и създават по-висока добавена стойност, тоест съществуването им е от значение за усложняване на произвежданите стоки, вследствие на повисокотехнологични процеси и използване на квалифицирана работна ръка, както и за експлоатиране на всички останали фактори, обуславящи производителността.

Но какво показва експортната специализация на България и на какви изводи наведем? Едно изчерпателно изследване на експортната специализация на България, осъществено от Хаджиниколов (2010), прави общото заключение, че експортната специализация на България значително се различава от тази на Европейския съюз. Докато ЕС демонстрира сравнителни предимства и преобладаващ дял в експорта на химически стоки, машини и оборудване, транспортни средства, други готови стоки (вкл. текстил и облекло), то в българската експортна структура преобладават суровини, полуфабрикати, аграрни и потребителски стоки (вкл. текстил и облекло). Това означава, че икономиката ни не предполага фирмени конкурентни предимства за производство на голяма част от високотехнологичните стоки, в които са специализирани високотехнологичните мултинационални по характер компании от ЕС, а и от света. Това говори, че България е не-

⁵ По еkleктичната парадигма на Дънинг.

⁶ Въпросът за хетерогенността на фирмите и дележието на износители и неизносители е подробно разгледан в Melitz & Redding, 2012.

атрактивен домакин за производството на много от високотехнологичните продукти.

Същевременно, заради „гравитационната“ близост, ПЧИ с произход ЕС са основната част от входящите ПЧИ в страната. Фактът, че България не разполага с условия, за да привлече чужди фирми в производството на високотехнологични стоки, означава, че страната трябва да очаква европейски ПЧИ, свързани главно с вътрешния ни пазар и насочени към производството на нетъргуеми стоки и услуги.

Трябва да се посочи, че България не прави достатъчно, за да използва ПЧИ като фактор за подобряване на националната си конкурентоспособност. Агенциите за насърчаване на ПЧИ в десетки страни промотират страната си като цяло и рекламират определени отрасли, в които страната смята да се специализира. От анализ на Charlton, Davis, Faye, Haddock & Lamb (2004) на таргетирането на агенциите за насърчаване на ПЧИ, става ясно, че над 40 % от 126 агенции промотират страната си в следните шест сектора: електроника и електрическо оборудване, туризъм и туристически услуги, индустриално машиностроене и оборудване, информационни и комуникационни технологии, храни и подобни продукти и земеделие.

От доклад за секторната стратегия за привличане на инвестиции в България се вижда, че нашите приоритети са близки до горепосочените: електроника и електротехника, транспортно оборудване и машиностроене, логистика, химическа промишленост, ИТ и аутсорсинг, свързани с храните и земеделието, биотехнологии, фармацевтика и здравеопазване. Разбираем е стремежът на България да оеднакви приоритетите си в привличането на ПЧИ с тези на останалите икономики от ЕС с надеждата да постигне подобна специализация в технологично-интензивни производства на стоки и услуги с висока добавена стойност. Само че резултатите не

са желаните. Както вече бе отбелязано, българската икономика се е специализирала в износа на стоки с ниска степен на обработка като суровини, материали, както и на стоки от по-ниско и среднотехнологичните производства. С други думи, входящите ПЧИ в отрасли, които могат да променят експортната структура към по-сложни стоки с по-голяма добавена стойност или не са достатъчни или не са експортно-ориентирани. А това означава, че в политиката по привличане на ПЧИ трябва да се внесат промени. И по-конкретно, тази политика не трябва да бъде строена на основата на концепцията за хомогенност, както е сега. ПЧИ не трябва да се разглеждат на едро, като едно цяло, а в дълбочина, като структура и ефективност на тази структура.

Заклучение

ПЧИ са важен фактор на растежа на всяка икономика и особено за малките отворени икономики. Именно поради това значение на ПЧИ, изследването им е ключов компонент за успешното им привличане за нуждите на икономическата политика на страната-домакин.

ПЧИ са обект на множество научни изследвания, целящи да подобрят разбирането за значението на входящите ПЧИ. Но повечето от тези изследвания разглеждат входящите ПЧИ като хомогенна група⁷ и не отчитат важни характеристики на инвеститорите и на инвестициите, свързани с техните организационни, технологични, управленски и стратегически особености. Разгледаните в настоящото изложение тенденции в структурата на входящите ПЧИ в България ни дават представа както за вече постигнатото, така и за бъдещата посока на развитието им

⁷ Проблемът с недооценяването в литературата на хетерогенните характеристики на ПЧИ по отношение на ефекта им върху страната домакин е разгледан подробно във Fortanier (2007)

като фактор на икономическия растеж на страната домакин. Ние видяхме, че в изследвания времеви интервал, структурата на ПЧИ се променя с промяната в платежоспособното вътрешно търсене, което е очакван ефект, но той носи негативни по формата на натрупване на ПЧИ в нетъргуемия сектор на икономиката. Неритмичността на входящите преки чуждестранни инвестиции създава впечатление, че те не могат да осигурят устойчива висока норма на инвестиране, необходима за постигане на догонващ икономически растеж. В структурата и обема на ПЧИ през двата обособени за нуждите на настоящото изследване сравнително кратки самостоятелни периода – 1998-2007 г. и 2008-2013 г. се наблюдават големи различия. Тъй като не се полагат необходимите усилия структурата на входящите ПЧИ да отговаря на концепцията за национална конкурентоспособност става ясно, че от гледна точка на икономическата политика ПЧИ не са първостепенен фактор за растежа.

Видно от декларираните цели в секторната стратегия за привличане на инвестиции е, че нашата страна се стреми да внесе корекции в експортната специализация чрез привличане на ПЧИ в технологично-интензивни производства на стоки и услуги с висока добавена стойност, но засега напредъкът е сравнително скромнен.

Явно политиката по привличането на чужди инвестиции се нуждае от подобрене. Горният анализ подсказва, че за да е ефективно привличането на ПЧИ, политиката в това отношение преди всичко трябва да сложи акцента върху промотирането на конкурентните предимства на отделни приоритетни производства, на конкретни географски клъстери и стратегически отрасли в нашата икономика и че трябва

да се таргетираат конкретни инвеститори, които посредством специфичните си способности да спомогнат за създаването и разрастването на приоритетни индустрии. Тази част от заключението дава и посоката за развитие на настоящото изследване, а именно – изясняване на значението на тенденциите в структурата на ПЧИ за конкурентоспособността на Българската икономика.

Цитирани източници:

Хаджиниколов, Д., 2010. Някои проблеми при адаптирането на България към общата търговска политика на ЕС, Научни трудове, том I, УНСС.

(Hadzhinikolov, D., 2010. Niakoi problemi pri adaptiraneto na Bulgaria kum obshtata turgovska politika na ES, Nauchni trudove, tom I, UNSS)

Charlton, A., N. Davis, M. Faye, J. Haddock & C. Lamb, 2004. Industry Targeting for Investment Promotion: A Survey of 126 IPAs. Oxford Investment Research Working Papers.

Fortanier, F., 2007. Foreign direct investment and host country economic growth: Does the investor's country of origin play a role?. Transnational Corporations, Vol. 16, No. 2, UNCTAD.

Melitz, M. & Redding, S., 2012. Heterogeneous Firms and Trade. Working paper 18652, NBER working paper series, NBER, Cambridge.

Petranov, S., 2003. Foreign Direct Investments to Bulgaria, Working paper series, Agency for economic analysis and forecasting.